

դամ՝ կը հանգիպէր՝ որ երբ Պատերազանդը քանի որ շարժած բոլորակն անհետ եղած կ'երեւային, յանկարծ Գաղղիացոցը վառօդի կամ պարէնի կառքերը կը բռնուէին, եւ ինչ որ առնուէ տանիւ կտրել չէր, կը փնայուէր:

(Շարունակւի):

ՄԱՐԿԵՐԱՅԵՐ

ՆՈՐԱՆՈՒՐԵ

Այսօրինի ամենամեծ հնոպայէր:

Ամերիկա ոչ միայն ատտեղադիտութեամբ անուանի է, այլ նաեւ ատտեղադիտական ապակիներ շինելու մէջ ուրիշ երկիրներէ զերազանցած է: Թէեւ Միացեալ Նահանգը եւրոպական ազգաց չափ՝ դիտութեան արդիւնք չունենան, սակայն ատտեղադիտական նշանաւոր գիտեր անոնցմէ եղած են, ինչպէս Հրատ մուրալին երկու արբանեակը կամ լուսինը, զոր Աստի Հալլ գտաւ, եւ ուրիշ մուրալներն ու գիտաւորները: Այս գիտերը կարելի եղան այն հեռագէտներով (telescope) զոր Պատմընցի Ալվան Գլարզ գտաւ: Ալվան Գլարզ ինքն իրեն ստաւ ոսպեր (lenticle) յղկել, եւ այսօրուան օրս աշխարհիս գրեթէ ամեն կողմանէ յանձնարարութիւն կ'ընդունին: Մեծ անուշ հանցք այն հեռագիտով՝ զոր Տորբլագ գիտանացին համար շինած է: Այն ժամանակէ վեր սկսած է ամենամեծ ոսպեր շինել, իսկ հիմայ աշխարհիս ամենամեծ ոսպը կը շինէ, որ անի 25 տարի յառաջ անկարելի կը համարուէր: Լիւի Գալիֆոնտիացի միլիոնատէրը 700,000 տալար թողուցած է, որպէս զի գիտանաց մը շինուի հանգիստ ամենայն կարեւորքը, եւ ըստ կարի մեծ եւ ընտիր հեռագէտ մ'այս գիտանացին համար շինել արուի: Ալվան Գլարզ ասիէ երկու տարի յառաջ ձեռք գորկաւ այս գործոյս: Ապակից գործատէր գաղղիացի մը միայն կրցաւ բոլորակ ապակիներ շինել, բայց երկու անարատ բոլորակ հագեց յաշնդեցաւ, որոնցմէ իւրաքանչիւրը 25,000 տալար արժեց: Զատնք պէտք էր յղկել: Այս գործը շատ գծուաբին եւ ժամանակի կարտէ է, վստի զի բոլոր ամառու միայն պիտի ըլլայ: անոր համար միայն մէկ բոլորակն յղկելու ամբողջ տարի մը պէտք եղաւ: Նրկու ոսպերն ալ գրեթէ լնցած են, եւ հիմայ առուրէ խոշակի մէջ պիտի հաստատուին, որուն տրամագիծն է գրեթէ մէկ ետաք (≈ 3 ոտք, կամ 9/1639 մետր) եւ երկայնութիւնը՝ 57 ոտք: Ար կարծուի որ այս հեռագիտով լուսինը 100 միլոն հեռաւորութեամբ պիտի տեսնուի: Վերջիջեալ գիտանացը շինուած է Գալիֆոնտիան Սանդա Գլարա քաղքին Հէմփլըն լեռան վրայ, եւ արդեն այս տարի կրնայ գործածուիլ: Լեռան վրայ ելելու գեղեցիկ կառուոյ մը կայ շինուած, որ 78,000 տալար արժաւ է: Անգղիացի լրագիր մը կը կարծէ՝ թէ այս հեռագէտն օր լնցնայ, լուսնայ այս աւարկաններն՝ որ մեծ տան մը չափ են, որոշ պիտի տեսնեն:

Նոր մուրալներ:

Նորերս երեք նոր ատտեղադիտ (astéroïde) մանրիկ մուրալի՝ զանուեցաւ: Բ. Ֆ. Հ. Փիթէրս ի Գլինթերն (Նիւ Եորք) 1886 Հոկտ. 31ին հաս մը, եւ Փալիզա Վիեննացի ատտեղադէտը Նոյեմբեր 3ին երկու հաս գտաւ: Ասով ատտեղադիտներու թիւն եղաւ 263, որոնցմէ 57ը Փալիզա, եւ 45ը Փիթէրս գտած է:

ՏՆՏԵՍԱԿՈՒՆ

Միջնորդ հնոպընդունոյ միջոց:

Այսօրէն միներ տեղէ մը հեռացրել, կամ արգելելու որ տունը չմտնեն. աս վարդաապրդի (oleandre, զգա՞ւ) տերեւ, շրջցիւր եւ անդի մէջ մանրած՝ խառնէ աւաքով, եւ ցանէ այն տեղերն ուր ընդհանրապէս միներ կը պահուէր: Միները վարդաապրդի հատին շին գիմանաւ:

Խնձորի գործածոյթիւնը:

Արեւիկէ յառա՛ւ եւ վերջը կաննաւոր կերպով խնձոր ուտելը շատ օգտակար է մարտադիւնեան: Գաղղիացի երեւելի բժիշկ մը կ'ըսէ, թէ Բարիզի մէջ ատամնաբացաւ եւ մտղձախտի նուազումը խնձորի յաճախ գործածութեան միայն տալու է: Նոյն բժիշկը կը հաստատէ, թէ ինձորն հիւսնդութեան յառաջարկէ, եւ ջղերը կը զօրացնէ եւ շատ անձգաբար եւ մարտադիւն է: Ինչպէս կ'ըսուի, Բարիզ մեծը միայն գրեթէ 100 միլիոն խնձոր կը սպառէ: Ասոր ստուգութեան շնորհ ուղեր վկայի: Բայց այն ստուգ է թէ Գաղղիացիք միգակեր են:

ՓՈՆԵՐԵԼՈՒՐԵ

Ժողովոյ հրապարակ:

Աստուծոյ ծովուն եղերը Պարս. քաղքին առջեւ, որ Ռուսի քարածիծոյն (pétrole) զրուաւոր հանքն է, զբոսանաց հանար յատուի նաւադնացութիւններ կ'ըլլան՝ ծովու վրայ կրակ ձգելու կամ ծովը վառելու համար: Այս միայն Պարսից ծովուն երկու (արեւելեան եւ արեւմտեան) եղերն առաւ նաւթ կրկայ, այլ նաեւ ծովուն յատակն ալ. եւ եթէ հոս ծովը մը բացուի, գաղղ ծովուն երեսը կ'ելլէ: Նրկիս կ'իմացան հրե ծովուն երեսը պղծալակ տեսնուի: Եթէ միկն այս գաղերը բռնկընէ, մէկէն հրգէ՛ մը կ'ելլէ որ տարածուի ծովուն վրայ եւ կը վառի միջեւ հոյճ մարէ: Այրող ծովը շատ գեղեցիկ տեսարան կը բանայ հանդիսատեսաց առջեւ: այս արածնաւաւ իրկուսները շատ նաւազանցութիւններ կ'ըլլան ծովուն վառել տեսնելու համար: Դանապարհոր մ'այսպէս կը պատմէ: "Հրգե՛նաւակ մը վարեցցին, եւ ապին անդին նաւել ետեւ: մը բաղդացած տեղն հասանք: Ինչ մ'այնաւ յառաջ վարեցցին, որ յարմար տեղ մը գտնեց եւ կրակը հոյճէն պաշտպանեց: Այն միջոցին նաւաւ աստի որ խորէ մը վառած չի՛ր ծով նետեց, եւ նոյնհետայն լուսոյ հեղիւ մը ընկան խաւար փութեց: 2ի կրնար արեւ հրգե՛հ համեմատուիլ այս

տեսարանին հետ: Այնպէս կ'երեւար իբր թէ ծովը մեծատարած բացի լեզուներու տակ կ'եռայ: Բայց մերթ ծովէն դուրս կ'ընկեր իր ծառայում, եւ մերթ կը թափարկէ: Երբեմն վեր կը բարձրանար, եւ օդը մէջ անհետ կ'ըլլար, եւ երբեմն հոյժահայած այս գին այն գին խուռնութեամբ կը դիմեր: Նայն միջոյն ծովն եւ եռալու ու ծխող ձայնիւն երաժշտութեան տեղ կը բռնէր: Հանգիստիցներէն ոմանց բարձրաբեր կատարելու համար յառաջ վարեցինք նաւը եւ ստորեակ բոցերն մէջէն անցանք, թէ եւ այս զուարճութիւնը կրնար մեզի ծանրագին ըլլալ, վասն զի շագնաւաւոր սովորաբար նաւթ կը տանէր եւ նաւթի մէջ բոլորովին թաթաւած էր: Սակայն ամենայն ինչ յաշու գնաց: Գրեթէ ժամ մը կեցանք զինեցինք այս քանակի տեսիլը, եւ ի դարձին երկայն տանել կը դիմեցինք ծովու հոյժահայած, որ կատարեց ծովու վրայ գրեթէ ամէն օր մընդ հիւսիսէն անուշաւ մարած պիտի ըլլայ:

Հարաւայիւն Արիւիկէի տրամանդի յերթը:

Քաղաքանտի կառավարութեան վերջին պաշտօնակարն փնտակարութեան համաձայն Հարաւային Արիւիկէի աշամանդի շրջա գլխաւոր հանրերուն բերքն 1882 Սեպտեմբեր 1էն մինչեւ 1884 Սեպտ. 1, ուստի երկու տարւան մէջ, 4 1/2 միլիոն գարաթ (carat) է, որ հաւասար է 128.695,100 ֆրանքի: 1871էն ետք այս հանրերը գտնուեցան, մինչեւ 1883՝ աշամանդի բերքը շուրջ 31 միլիոն գարաթ եղաւ, որ առ նուազն 900 միլիոն ֆրանքի հաւասար է:

ՔԱՂԱՔԱՅԵՐԵՆ ՏԵՍՈՒՆԲԻՆԻ

ԳՈՐԼԱՐԻՈՑ ԽԵՐԻՐ

Շոքո շոս ամեն ի վնո քովանալի քաղաքակաշացաւ աշխարհի մտադրութիւնը գրաւող նիւթն է Պուկարիայի ինքնող, ոչ պնշափ կիրնան կամ ինդոյն ներքին ծանրաւորութեան. որչափ մեծ տեղութիւնաց ընթացից կողմանէ:

Խոլորայ լուսաւորութեան համար պէտք է որ համառօտի յիշատակներ վերջն տարնետրու գլխաւոր դէպքերը: — Օսմանեան-Ռուսական վերջին պատերազմէն ետեւ զուսմարտն Պերլին դնաւսամոյրը շանացած էր այնպիսի շինման վրայ հաստատել այս նորածին իշխանութիւն, որ թէ վնաս չանսի Օսմանեան պետութեան ամբողջութեան, եւ թէ՛ հատուցու ըլլալ Ռուսիայի ըրած գոյնրուն՝ անծանց եւ դրամից կողմանէ: Բողոշն որ Պուկարիա փէ՛. Սուլթանին վերին իշխանութեան ներքին մասը երբեք ամբողջացուցել մասն Օսմանեան պետութեան, քայց եւ յանմա առաւ կամ Բուրլոյ որ Ռուսիա մեծ աղբջութիւն ունենալ երկրին վարչութեան վրայ: Այսովս ոչ միայն Ռուսիայ առաջարկած անձն՝ Պողոքնիստիկի անէն Սուլթանը իշխան քնտրութեան, եւ քանակէն մէջ ընթացմիջի ուս պաշտօնակար փոխաւ, այլ եւ ուս քորպան մը պատիւնը զգինք աշխարհայն եղաւ: — Այս կերպով մինչեւ 1885 տարւոյն Սեպտեմբերի վերջնոր:

Բայց չէր կրնար այս խաղաղութիւնն երկարատեւ ըլլալ: — Պուկարիայ սամանակեց զաւտը մը կայ՝ մեծազոյն մաստիք տաւաշին ցիւականց ժողովրդանք, զոր Պուկարի դնաւսամոյրը չէր ուզած ամբողջել նորահաստատ իշխանութեան նստ. այլ սահմանած էր որ նաւանութեան մեծ տէրութեանց փն. Սուլթանին անմասնաւ Օսմանեան ընդէ. Կուսակալի ձնօր կառավարութի՝ կերպ մ'ընթերցութեանք (ստո-

nomie) եւ զանազան ստանձնաշնորհութեանք: Այս զաւտին անուս տրուած էր Արեւելեան Ռուսիին: — Սակայն ոչ Պուկարը եւ ոչ Արեւելեան Ռուսիոյցք գո՛ւ էին այս կարգադրութեան վրայ, այլ կը բաղձնային միմաստ, եւ միշտ յայտն կամ զաւտի կերպով կը շանային այս բաղձնայն ի գտել նստել եւ ծածուկ եւ պատասխատէին իսկ: Սոյն շանից նստելութիւնն եղաւ անցնալ (1885) տարւոյն Սեպտեմբերի յետգիտնութիւնը: Նոյն ամսոյն կէսէն ետեւ՝ Արեւելեան Ռուսիոյցքի փիլիպպին մէջ յիշագիտութեան սկիզբ ընձեղ, Օսմանեան Կուսակալը վար տան, եւ անմիջապէս միմաստը տեղիւն ալ մարտարաւորն նստ միմաստը, Պուկարիայ Անքսանդր իշխանն նրախորցին որ զայ իրենց զաւտին վարչութիւնն ալ ձնոց անուս: Հաւանցաւ իշխանն, եւ քանի մ'օր ետքը (Սեպտ. 21) մեծ չքով Փիլիպպէ մտաւ: Միջնորդ քուր ծնողապ զորմացման կը դիտէր՝ այս անակալալ դէպքն, եւ մեծ տէրութիւնը իրենց ընձեղ ընթացից վրայ ինքորու նստ կը քանակեցին, իրենք տարքեր երեւոյթ մը տալան՝ սամանակեց տէրութեան մը միմաստութեան:

Այս տէրութիւնն էր Սերուիա. որ անգլոսին ի սկզբանէ Պուկարիայ մեծ նամակութիւնն չէր ցուցնէր, եւ ետքը երբեք երկուքին մէջ վեճք եւ երկպառակութիւնը կը ծագէին: Ետտ շանցն Սերուիա պատերազմ քացայ Պուկարիայ դէժ, համարելով թէ դիտաւ կը յաղթանակէ արիւսի տէրութեան վրայ, որ դեռ արեթ չէր ունցնիր իր գիտութեան քորութիւնը ցուցնելու: Իրօք ալ ի սկզբան անդ անպէս երեւցաւ թէ Սերուիացեց ակնկալութիւնը իրայ կատարութի: Բայց Իշխանը իշխանին անմասնալ քաշութեանն ու ձաղորդ նրամանատարութեանն առ նաւարակ կարծեալին քուրովին նակաւակ եւ ք ունցաւ պատերազմը: Պուկարը եւ Ռուսիոյցքի միացած, քաշութեանն կողակով մեծամեծ յաղթութիւններ կատարեցին, (Սեպտեմբերի քով՝ նոյն. 18—29., Երաւորման կողմն մէջ՝ նոյն. 22—23.) որով ոչ միայն Սերուիացիք ստիպեցին իւր քաշուի, այլ նստել իշխանը Սերուիա մտած՝ յառաջ կը քաշէին: Իրոց այս վիճակն մէջ մեծ տէրութիւնը նրախ նամալեցան միջամտութիւն ընել, որով երբեքանայ զինաւարդէ ետեւ (1885, Դնվ. — 1886, Մարտ) խաղաղութիւն եղաւ:

Պուկարիայ սակալային վրայ մեծ աղբջութիւնն ունցաւ այս յաղթութիւնը: Կոստանդուպոլսն գլխաւորաւ մեծ տէրութեանց դնաւսամոյրը թէ՛վալ Արեւելեան Ռուսիին Պուկարիայ նստ միմաստն չնաւարակեցաւ, քայց յանմա առաւ որ Անքսանդր իշխանն ըլլալ միմաստին Արեւելեան Ռուսիոյցք Օսմանեան ընդէ. Կուսակալ՝ ինք տարի մէջ մը վն. Սուլթանին նոր հաստատութիւն անելու պայմանաւ, (Ապրիլ 4.)

Այս եղանակաւ նոյն կողմանց իրողութիւնները կարգաւորութեան եւ նաւագրութեան երեւոյթ մ'առնին: Բայց կային երկու գլխաւոր նիւթք, որ ի նարի վրի ի վրայ ընելու չէին ամենայն եմ: Մին այն էր, որ Անքսանդր արտաքուստ տեղի տալով մեծ տէրութեանց որոշման եւ իւր ղեկավարութիւնը համաձայն նաւագրութեան կերպարաններով, իրօք յառաջ կը գալոր իւր սկան ընթացքը, քուրովին Պուկարիայ նմանցնէլ մանաւանդ թէ՛ նաւագրութեան շանային Ռուսիան կաւաղը: — Ոչ ընդ ընդէ՛վ է որ քարծմար վն. Սուլթանին միմաստանալ եւ խուսափելուն ընթացիքն եւ մեծ տէրութիւնը միացան զորմացութեանն այս վեքշին վիճակնաւ ալ խաղաղ, քայց կը մտք երկերօր նիւթ մ'ալ, որ յառաջ քերաւ պիտի աղմուկ:

Սոյն երկերօրն էր իշխանին Ռուսիայ դիմաց քնման ընթացք: Անքսանդր կը շանար Ռուսիայ աղբջութիւնը նուազցնելու, որուն չէր կրնար անատրքեր կրնալ նոյն կայսրութեան: Այսպէս երկու կողմանէ ոգիք նազմանալ կը զգուշէին, սակայն մինչեւ Փիլիպպէի յետգիտութեան ժամանակը զէժ արտաքուստ աշք գորտող դէպք չէր պատահարած: Բայց երբ իշխանը նոյն յետգիտութեան գլուխն անցաւ, Ռուսաց վն. Կայսրն իւր տանձութիւնն յայտնակէս ցուցոց, գիշանոց ուսակալն ընմակին մէջ ունցած ստիպման վնք վար անարկով եւ Պուկարիայ քանակին ուս պաշտօնակալներն իւր կանչելով: Իրենն այս վիճակն մէջ